

Hrvatski kao ini jezik u udžbenicima: Što se sve može naučiti na početnome stupnju učenja hrvatskoga kao inoga jezika

Marica Čilaš Mikulić, Milvia Gulešić Machata, Dinka Pasini, Sanda Lucija Udier. *Hrvatski za početnike 1: Udžbenik i rječnik*. 2018. Hrvatska sveučilišna naklada. Zagreb.

Croaticum – Centar za hrvatski kao drugi i strani jezik (croaticum.ffzg.unizg.hr), koji djeluje u sklopu Odsjeka za kroatistiku Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, osnovan je 1962. godine te je središnja i najstarija ustanova na kojoj se poučava hrvatski jezik kao drugi i strani jezik. Nastavu na Croaticumu pohađa približno 250 polaznika u jednome semestru. Polaznici su Croaticuma inozemni studenti, potomci hrvatskih iseljenika te stranci koji žive i rade u Hrvatskoj. Croaticumovi lektori, osim poučavanjem, bave se i znanstveno-istraživačkim i stručnim radom koji je povezan s proučavanjem hrvatskoga kao drugoga ili stranoga jezika te rezultate svojih istraživanja primjenjuju za unapređenje nastave i metoda poučavanja hrvatskoga jezika. Svojim cjelokupnim radom iznimno pridonose širenju i razvijanju kulture hrvatskoga jezika među govornicima kojima hrvatski jezik nije materinski. Kao rezultat takva iznimno plodnoga rada nastali su brojni priručnici namijenjeni polaznicima brojnih jezičnih programa koji se organiziraju na Croaticumu. Među njima ističe se serija udžbenika i vježbenica koja uključuje ukupno deset knjiga (pet udžbenika i pet vježbenica) za razine A1, A2, B1, B2 i C1. U ovome prilogu opširnije predstavljamo *Hrvatski za početnike 1: Udžbenik i rječnik*, koji je prvi put objavljen 2006., a najnovije (5. izmijenjeno) izdanje objavljeno je 2018. Sadržaj i koncepciju udžbenika *Hrvatski za početnike 1* predstavile su njegove autorice Marica Čilaš Mikulić, Milvia Gulešić Machata, Dinka Pasini i Sanda Lucija Udier u razgovoru za *Hrvatski jezik*:

HJ: Ove je godine objavljeno peto izmijenjeno izdanje udžbenika *Hrvatski za početnike 1*. Prvo je izdanje objavljeno 2006. Taj podatak govori da je vaš udžbenik prilično tražen. Znači li to da iz godine u godinu raste zanimanje za učenje hrvatskoga kao drugoga i stranoga jezika? Povezano s tim, koje sve skupine polaznika upisuju početnu razinu hrvatskoga kao drugoga i stranoga jezika?

MGM: Da, udžbenik je tražen, a internetska je prodaja omogućila da bude dostupan u gotovo cijelome svijetu. Dosad je prodan u oko 10 000 primjeraka, no procjenjuje se da je broj njegovih korisnika mnogo veći. Zanimanje za učenje hrvatskoga jezika povećalo se u prošla tri desetljeća nekoliko puta, a tri su najveća razloga bila osamostaljenje Hrvatske (pa stoga i povećano zanimanje potomaka hrvatskih iseljenika za učenje jezika), povećanje mogućnosti studentske razmjene (pa je tako porastao i broj studenata

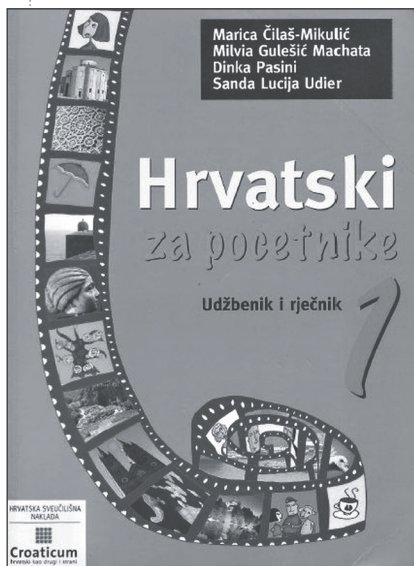
zainteresiranih da svladaju barem osnove hrvatskoga jezika) te ulazak Hrvatske u Europsku uniju (zbog čega je povećan i broj poslovnih ljudi te članova njihovih obitelji koji uče hrvatski). Spomenute su tri skupine učenika (potomci hrvatskih iseljenika, studenti i poslovni ljudi) ujedno i najveće, no hrvatski se uči i iz drugih razloga – naprimjer, slavisti ga uče da bi naučili još jedan slavenski jezik uz one kojima već vladaju, azilanti i tražitelji azila uče ga jer je jezik preduvjet za uspješno funkcioniranje u društvu, a nisu rijetki ni neobični razlozi za učenje hrvatskoga kao što je fascinacija sportskim uspjesima hrvatskih sportaša ili hrvatskim prirodnim ljepotama. Naprimjer, nakon prikazivanja južnokorejske serije koja je snimljena u Hrvatskoj jako je povećan broj turista iz Južne Koreje, a također broj studenata hrvatskoga jezika – njih trenutačno u Seoulu ima 34, što je više nego u nekim europskim zemljama.

HJ: Možete li na temelju svoje predavačke prakse ukratko objasniti kojim jezičnim razinama u hrvatskome, s obzirom na to da dolaze iz različitih jezičnih sredina, polaznici najbrže ili najlakše ovladaju, a kojima teže?

MGM: Koliko je nekim jezikom lako ili teško ovladati, ovisi o mnogim čimbenicima: jezičnome unosu, strategijama učenja, dobi učenika, njihovoj motivaciji, potrebama itd., pa će tako i hrvatskim jezikom uspješnije i brže ovladati učenici koji su motiviraniji od drugih. I sredina u kojoj se uči jezik jedan je od čimbenika uspješnosti i brzine ovladavanja – ako se hrvatski jezik uči u Hrvatskoj, pa se on i usvaja u izvanučioničkim situacijama, vrlo je vjerojatno da će se njime ovladati bolje i brže nego kad se taj jezik uči izvan zemlje u kojoj se govori (iako je i u tome slučaju, zahvaljujući internetu, danas lakše nego prije naučiti jezik). Jedan je od čimbenika koji imaju glavnu ulogu u uspješnosti i brzini ovladavanja nekim jezikom i prvi jezik učenika, pa tako hrvatskim jezikom nerijetko najbrže i najbolje ovladaju govornici drugih slavenskih jezika. Za neke je studente (naprimjer iz istočne Azije) zahtjevno ovladati i hrvatskim pismom iako preko engleskoga jezika već poznaju latinicu. Izgovor je također težak mnogim učenicima, no općenito možemo reći da su za ovladavanje najteži sklonidba i glagolski vid. I gramatički je rod kategorija kojom je teže ovladati, posebice ako ne postoji u prvome jeziku učenika. Morfologiji i sintaksi hrvatskih brojevnih riječi također treba posvetiti mnogo pozornosti u poučavanju.

HJ: Kako je osmišljena koncepcija udžbenika *Hrvatski za početnike 1*? Komu je udžbenik namijenjen te koji su jezični i komunikacijski sadržaji njime obuhvaćeni? Jesu li sadržaji iz udžbenika utemeljeni na vašemu dugogodišnjem radu u poučavanju hrvatskoga kao drugoga i stranoga jezika ili postoje unaprijed zadani sadržaji koje takvi udžbenici trebaju obuhvaćati?

MČM: Udžbenik je namijenjen početnim stupnjevima učenja hrvatskoga jezika, ovladavanju temeljnom razinom – A2.1 i jakom temeljnom razinom – A2.2 prema *Zajedničkom europskom referentnom okviru za jezike (ZEROJ-u)*. Temelji se na

dugogodišnjemu iskustvu poučavanja hrvatskoga kao inoga jezika na Croaticumu. Usto je rezultat znanstvenoga projekta MZOS-a *Hrvatski za strance*.

Sada postoji opisnik referentne razine za hrvatski kao ini na temeljnoj razini. Objavljen je 2017. godine. No tada, kad je udžbenik nastajao, u određivanju sadržaja koji trebaju ući u udžbenik za početno učenje hrvatskoga kao inoga jezika, služile smo se rezultatima istraživanja hrvatskoga kao inoga, vlastitim poučavateljskim iskustvom i istraživačkim radom te ZEROJ-em, koji je na hrvatskome objavljen tek 2005. Tragale smo i za udžbenicima stranih jezika koji bi nam mogli biti uzor. Već je bilo objavljeno nekoliko udžbenika za učenje hrvatskoga kao inoga jezika. U komunikacijskome smislu svaki od tih udžbenika bio nam je barem donekle nadahnuće. U odabiru

i predavljanju gramatičkih sadržaja oslanjale smo se na suvremene lingvističke i glotodidaktičke spoznaje. No, udžbenik je ipak ponajprije rezultat pionirskoga rada na progresiji poučavanja hrvatskoga kao inoga jezika – dok se za svjetske jezike progresija njihova poučavanja zna odavno, za hrvatski kao ini jezik to nije bio slučaj do prije petnaestak godina. Konačnu inačicu udžbenika oblikovale smo prema potrebama svojih studenata koji su jezično, profesionalno, dobno i kulturno vrlo heterogena skupina.

HJ: Prelistavajući udžbenik, moguće je zaključiti da je didaktičkim pristupom u cijelosti (tekstno, grafički i slikovnim prikazima) blizak korisnicima. Koliko ste same kao autorice, potaknute vlastitim predavačkim iskustvom, sudjelovale u oblikovanju i prikazu sadržaja u udžbeniku?

MČM: Studenti su nas nadahnuli za pisanje nekih dijaloga i tekstova. Uz njihovo dopuštenje u neke smo tekstove unijele njihova imena ili događaje iz njihovih života. Kad je knjiga bila grafički uređena, ali ne još objavljena, isprobavale smo je na nastavi iako je već bila isprobavana i prije grafičkoga uređenja. Reakcije studenata bile su izvrsne. Imale smo sreću što nam je likovno-grafički urednik akademski slikar i dugogodišnji grafički urednik gospodin Jurica Puhalović, koji ima izrazit senzibilitet za uređivanje jezičnih udžbenika. Suradnju smo nastavile i na sljedećim svojim udžbenicima i vježbenicama. Uz *Hrvatski za početnike 1* objavile smo još četiri udžbenika i četiri vježbenice. U tim smo se udžbenicima, ponovno uz njihovo dopuštenje, koristile čak i fotografijama svojih studenata. Stoga možemo reći da je naše predavačko iskustvo imalo odjeka na prezentiranje sadržaja, odnosno grafičko oblikovanje udžbenika.

HJ: Osim primarno jezičnih sadržaja, udžbenik promiče i različite izvanjezične sadržaje te se može ustvrditi da je svojevrstan promicatelj hrvatske povijesti, kulture, tradicije, folkloru i običaja, umjetnosti i turizma. Jesu li i takvi sadržaji unaprijed zadani ili ih autori sami biraju?

SLU: Poučavanje hrvatske kulture važan je, možda i neizostavan, segment poučavanja hrvatskoga kao inoga jezika jer učenici trebaju ovladati i hrvatskom kulturom u procesu ovladavanja jezikom. Katkad je ovladavanje kulturom i važnije od ovladavanja jezikom jer se zbog nepoznavanja hrvatskih običaja strani državljani mogu naći u neugodnoj situaciji i čak biti proglašeni nepristojnima. Kulturni se sadržaji ugrubo mogu podijeliti na one koji pripadaju akademskoj kulturi i one koji pripadaju svakodnevnoj kulturi. Akademski sadržaji obuhvaćaju sve ono što u tradicionalnome smislu obuhvaća pojam kulture (povijest, književnost, povijest umjetnosti, likovnu i glazbenu umjetnost...), a svakodnevna se kultura odnosi na hrvatsku svakodnevnicu, dakle na sve ono što je uobičajeno u životu u Hrvatskoj. U udžbeniku *Hrvatski za početnike 1* zastupljeni su i jedni i drugi sadržaji, uz napomenu da su za ovladavanje jezikom na početnoj razini sadržaji svakodnevne kulture čak i važniji od onih akademskih. Zbog toga ih u udžbeniku *Hrvatski za početnike 1* i ima više. Pojam kulture tako je širok da ga ni u najopsežnijemu pregledu nije moguće obuhvatiti i iscrpiti, a progresija poučavanja kulture u nastavi HIIJ-a slabije je razrađena od progresije poučavanja jezičnih sadržaja. Zbog toga je poučavanje kulture za nastavnike čak i veći izazov od poučavanja jezika, a način kako je kultura strukturirana u udžbenicima hrvatskoga kao inoga jezika pruža podršku poučavanju.

HJ: Nakon ovladavanja početnom razinom nastavljaju li polaznici učiti hrvatski i na višim razinama? Prema vašem iskustvu što ih motivira na daljnje učenje?

SLU: Prema našem iskustvu, a znanost je to već odavno dokazala, motivacija je najvažniji čimbenik u procesu ovladavanja inim jezikom. Motivacija se ugrubo može podijeliti na unutrašnju (intrinzičnu) i vanjsku (ekstrinzičnu), a polaznici i studenti Croaticuma koji imaju unutrašnju motivaciju ostvaruju najbolje rezultate u učenju i često nastavljaju učiti hrvatski jezik nakon početne razine te ovladaju jezikom i na najvišoj razini. Vanjska motivacija znači da netko uči jezik zbog nekoga pragmatičnog razloga (posla, studija i slično), a unutrašnju motivaciju najčešće imaju polaznici koji uče jezik zbog ljubavi (naprimjer vjenčali su se s osobom iz Hrvatske i žele s njom i njezinom obitelji razgovarati na hrvatskome jeziku) ili zato što žele ostati živjeti u Hrvatskoj, pa se žele integrirati u hrvatsko društvo, a procijenili su da im je jezik za to nužan. Posebna su skupina polaznika s, najčešće, unutrašnjom motivacijom potomci hrvatskih iseljenika. Mnogi od njih ulaze u program učenja hrvatskoga jezika na Croaticumu potaknuti velikom ljubavlju prema Hrvatskoj i njezinu jeziku. Ta je ljubav važan dio njihova identiteta i ona ih potiče da svladaju brojne prepreke u ovladavanju hrvatskim jezikom.

Učenje inoga jezika može se usporediti s piramidom. Bazu te piramide čine početnici i ona je uvijek najšira. A vrh piramide čine učenici koji su ovladali hrvatskim jezikom na razini C. To je uvijek najmanja skupina učenika jer je lakše početi učiti jezik nego u njemu steći visoku razinu komunikacijske kompetencije.

HJ: Na kraju udžbenika nalazi se i četverojezični rječnik, dakle, uz hrvatski kao polazni donose se njemačke, engleske i španjolske istovrijednice. Koliko riječi sadržava taj rječnik? S obzirom na odabrane jezike jesu li govornici tih triju jezika najbrojniji polaznici Croaticumovih jezičnih programa?

DP: Stranci koji uče hrvatski jezik razmjerno teško usvajaju leksik jer su im riječi uglavnom posve nove. Naravno, iznimka su neki internacionalizmi (*avion, aerodrom*) i anglizmi (*smoothie, reality show*). Stoga je rječnik za neizvorne govornike svakako potreban. Rječnik u udžbeniku *Hrvatski za početnike 1* sadržava 2859 natuknica i rječničkih članaka, to jest obuhvaća sve riječi koje se pojavljuju u tekstovima knjige za intenzivnu sveučilišnu nastavu od 280 sati po semestru. Namijenjen je odraslim neizvornim govornicima hrvatskoga jezika svih dobnih i obrazovnih skupina na A1 i A2 razini jezične kompetencije prema ZEROJ-u. Preveden je na engleski, španjolski i njemački jezik jer većina polaznika Croaticuma dolazi iz Europe i Južne Amerike iako bi u promijenjenim sociolingvističkim okolnostima, u vrijeme velikih migracija iz arapskih i afričkih zemalja, za neka buduća izdanja trebalo razmotriti i dodatni prijevod na francuski jezik, ali i na druge velike jezike poput kineskoga.

U rječniku se kod imenica označava nepostojani *a*, navodi rod i množina (duga *-ov-/i/ev-i* i kratka *i, e, a*), a posebno su označene riječi koje nemaju jedninu ili množinu (*pluralia tantum* kao *vrata* i *novine* te zbirne imenice srednjega roda kao *cvijeće* i *smetce*).

Glagoli se donose u infinitivu, a vidski se parnjaci navode u odijeljenim natuknicama bez poveznice jer se glagolski vid zbog svoje zahtjevnosti ne uči i ne poučava na početnome stupnju. Pridjevima se navode sva tri roda jednine, a ostale vrste riječi imaju samo gramatičku oznaku.

U rječniku se navode i sveze (*donje rublje, hitna pomoć*), kolokacije (*imati pravo, imati dobru liniju*), frazemi, (*ljubav na prvi pogled*), pozdravi (*Dobar dan!*), izrazi dobrih želja (*Sretan put!, Živjeli!*), izrazi žaljenja (*Žao mi je.*) i usklici (*Jao!, Hej!*).

Rječnik je praktičan jer sadržava riječi koje su prijeko potrebne za svakodnevnu komunikaciju u Hrvatskoj i snalaženje u različitim situacijama: od formalnih, to jest administrativnih (*rodni list, putovnica*), do neformalnih – na ulici, među prijateljima ili na druženju u kafiću (*cimer, friend, frendica*). No, rječnik svojim korisnicima pruža pomoć i u situacijama specifičnoga društvenog i kulturnoga konteksta koji uključuje povijest (*ban, Dan državnosti*), religiju (*Tijelovo, Isus*), zemljopis (*park prirode, bjeloglavi sup*), etnologiju (*Sinjska alka*) i svakodnevni život (*častiti, kafić, čevapčić, sarma*).

HJ: Autoricama udžbenika *Hrvatski za početnike* zahvaljujemo na razgovoru.